

свобод громадян. Останнє є цікавим об'єктом.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бірюкова О. Сучасні Балкани: внутрішньо-політичні проблеми та зовнішньополітичні перспективи / О. О. Бірюкова // Вісн. Харк. нац. ун-ту ім. В.Н. Каразіна „Питання політології”. – Харків, 2009. – №861. – С. 218-227.
2. Степанович-Захариевская Д. Актуальность исследования идентичности в условиях общественной трансформации на Балканах / Д. Степанович-Захариевская // Социологические исследования. – 2008. – № 5. – С. 99-104.
3. Паин Э. Общество без традиций перед вызовом современности [Електронний ресурс] / Э. Паин // Россия в глобальной политике. – 2008. – Т. 6. – № 3. – Режим доступу : http://www.globalaffairs.ru/number/n_10955.
4. Александар Вучић: Срби морају у Европу [Електронний ресурс] // Нова српска политичка мисао. – 2013. – 08 мај. – Режим доступу: <http://www.nspm.rs/hronika/aleksandar-vucic-srbi-moraju-u-evropu.html>.
5. Неклесса А. Другая Европа [Електронний ресурс] / А. Неклесса // Независимая газета. – 2009. – 10 апреля. – Режим доступу : http://www.ng.ru/ideas/2009-04-10/8_europe.html.
6. Живкович А. Балкани для народів Балкан [Електронний ресурс] / А. Живкович, М. Меденіца // Roks. – 2013. – Червень. – Режим доступу : <http://commons.com.ua/?p=14958#more-14958>.
7. Скворцов Д. Признание Белградом Косово – начало новой партии на Балканах [Електронний ресурс] / Д. Скворцов // Интернет-журнал „2000”. – 2013. – 22 апреля. – Режим доступу : <http://2000.net.ua/2000/forum/puls/90364>.
8. Рейтинг стран мира по уровню валового внутреннего продукта – информация об исследовании [Електронний ресурс] // Центр гуманитарных технологий. – Режим доступу: <http://gtmarket.ru/ratings/rating-countries-gdp/rating-countries-gdp-info>.
9. Европа может стать мусульманской за 20 лет [Електронний ресурс] // Интернет-журнал „Новая политика”. – 2011. – 09 августа. – Режим доступу : <http://www.novopol.ru/-ekspert-evropa-mojet-stat-musulmanskoy-za-let-text106593.html>.

УДК 327:339.5

Магда Є. В.

Національний технічний університет
„Київський політехнічний інститут”

ЧИННИК „ЕНЕРГЕТИЧНОГО ТИСКУ” В УКРАЇНСЬКО-РОСІЙСЬКИХ ВІДНОСИНАХ 2005-2006 рр.

Формування пріоритетів розвитку енергетики Росії та напрямів розширення контролю над елементами світової енергетичної транспортної інфраструктури зумовили місце газотранспортної системи України як бажаного об'єкту контролю. Ініціювання енергетичної кризи взимку 2005/2006 років та під час передвиборчої кампанії в Україні дозволяло набутти потужних важелів впливу на внутрішньополітичний процес. І хоча у 2005-2006 рр. російська влада не досягла усіх бажаних результатів, але перебіг т.зв. „газової війни” виявив ті слабкі елементи в системі енергетичної безпеки України, які зберігають свою актуальність і сьогодні як загрози не лише економічного, але й політичного характеру.

Ключові слова: енергетична політика, ГТС, „газова війна”, українсько-російські відносини

Магда Е. В.

ФАКТОР „ЭНЕРГЕТИЧЕСКОГО ДАВЛЕНИЯ” В УКРАИНСКО-РОССИЙСКИХ ОТНОШЕНИЯХ 2005-2006 ГГ.

Формирование приоритетов развития энергетики России и направлений расширения контроля над элементами мировой энергетической транспортной инфраструктуры обусловили место газотранспортной системы Украины как желаемого объекта контроля. Инициирование энергетического кризиса зимой 2005/2006 годов и во время избирательной кампании в Украине позволяло обрести мощные рычаги влияния на внутривнутриполитический процесс. И хотя в 2005 – 2006 гг. российская власть не достигла всех желаемых результатов, ход т.н. «газовой войны» выявил те слабые элементы в системе энергетической безопасности Украины, что сохраняют свою актуальность и сегодня как угрозы не только экономического, но и политического характера.

Ключевые слова: энергетическая политика, ГТС, „газовая война”, украинско-российские отношения.

Magda Y.

FACTOR OF „ENERGY PRESSURE” IN UKRAINE- RUSSIA RELATIONS DURING 2005-2006

Formation the priorities of Russian energy policy and trends in enlargement the control of world energy infrastructure have defined the place of Ukrainian gas system as a desirable object for control. Initiating the energy crisis in winter 2005-2006 and in the period of election campaign in Ukraine gave the possibility to obtain strong sticks of influence on internal political process. Besides in 2005-2006 Russian authority haven't reached all desirable results, but the so called “gas war” have revealed those weak elements in the system of energy security of Ukraine that are actual even today as economic and political threats.

Key words: energy policy, gas pipeline network, „gas war”, Ukrainian-Russian relations.

Протягом двох останніх десятиліть одним із провідних чинників аспектів формування українсько-російських відносин є проблема постачання енергоресурсів з Росії до України або їх транзит до Європи. Успадкована Україною та Росією колишня радянська газотранспортна система окреслила те поле ресурсів і можливостей для кожної зі сторін, яке можна змінювати лише продуманим поєднанням реалізації комерційних інтересів та вимог національної безпеки. В цих галузях інтереси Росії та України не збігаються, що створює ґрунт для численних колізій. Останні мають безпосередній вплив не лише на економічну, але й політичну сферу життя нашої країни. У цьому контексті варто аналізувати досвід попередніх конфліктів та сценарії, які вибудовувалися сторонами в процесі реалізації власних інтересів. У цьому сенсі період 2005-2006 рр. є показовим щодо вихідних можливостей сторін, а також системних чинників, які використовувались. Попри час, що минув, вони зберігають своє значення.

Досліджувані події піддавалися як

поточному аналізу політологів та економістів, так і стали об'єктом подальших узагальнень у профільних виданнях. Подіям „газової війни” 2005-2006 рр. приділили увагу, зокрема, такі автори, як С.Пірані, Дж.Нікол, Е.Чоу, Дж.Елкінд, автори з Міжнародної енергетичної агенції. Також джерела та перебіг конфлікту розглянуті в узагальнюючій роботі „Російська енергетична потуга та міжнародні відносини” Дж.Перовича, Р.Ортгунга та А.Венгера. Серед українських авторів варто виділити дослідження І.Діяка „Газова промисловість і енергетична безпека України”. Деякі аспекти проблеми розглянуті в роботах Г.Дарнопиха, В.Євтушевського, а серед російських – заслуговує на увагу аналіз енергетичної дипломатії Росії 2000-2005 рр. К.Симонова.

Мета цієї розвідки – проаналізувати основні складові сценарію „енергетичного тиску” РФ на позицію України.

Протягом 90-х років ХХ ст. російське керівництво не наважувалося відкрито говорити про наміри щодо використання поставок природного газу та ціни на нього

як політичного фактора, аби не наражатися на звинувачення в неоімперіалізмі. Проте, як тільки В.Путін укріпився при владі, а світові ціни на нафту стрімко стрибнули вгору, даючи додаткові кошти для проведення активнішої зовнішньої політики, Кремль почав більш відкрито використовувати чинник енергетичного тиску. Спершу було офіційно висунуто тезу про створення „енергетичної наддержави” [1]. Її першочерговим завданням вважалося встановлення й утримування надійного контролю над джерелами вуглеводнів у Центральній Азії та Закавказзі, над маршрутами їх транспортування до європейських енергоринків, а в перспективі – входження Росії до європейських оптових ринків енергоресурсів, де прибутки найвищі. Основним актором у здійсненні „енергетичної стратегії” виступила компанія „Газпром”, яка є експортним монополістом та структурою, потужно інтегрованою в російські урядові кола. Це дозволяє „Газпрому” при здійсненні формально суто комерційних дій суттєво впливати на економічний стан і політичний процес держав-партнерів на користь реалізації російських державних інтересів.

Остаточний вигляд російська концепція отримала на початку 2006 р., коли „Газпром” уже не мав потреби робити конфіденційними свої наміри щодо України. У межах нової російської концепції було сформовано відповідні цілі щодо України. По-перше, Росія реалізувала проект щодо будівництва газопроводів в обхід України („Блакитний потік”, „Північний потік”, „Ямал – Європа”), що офіційно тлумачиться як „диверсифікація поставок газу до Європи”. По-друге, Росія продовжує покладати на Україну всю відповідальність за конфліктну ситуацію в грудні 2005 р., а також здійснює інформаційний тиск на Європу. Крім того, голова правління „Газпрому” О. Міллер офіційно підтвердив наміри компанії перейти на комерційні ціни на газ з усіма споживачами з країн СНД. Дії Росії щодо транзиту через Україну та постачання на її територію природного газу за різними контрактами він розтлумачив як вагомий успіх для всієї Європи: „Тепер умови поставок до Європи жодним чином не пов'язані з умовами поставок газу до України” [2].

Таким чином, Росія позбавила Україну можливості підвищити ставки за транзит газу через її територію у відповідь на підвищення цін на російський газ і представила

ці дії як захист енергетичної безпеки Європи. Одночасно вона пропагувала думку, ніби в Україні неминуча криза внаслідок її некомпетентних дій. О.Міллер уживав таких заходів задля досягнення згоди європейських споживачів з позицією Росії, запевняючи, що тільки російський контроль над магістральними газопроводами в Україні позбавить Європу від небезпеки некомпетентних українських дій і зміцнить європейську енергетичну безпеку. У такому випадку будь-які спроби України захиститися від російського ультиматуму трактувалися б Європою як несанкціонований відбір газу та порушення правил поведінки на газовому ринку. Внаслідок цього, „Газпром” зміг би встановити свій контроль над газотранспортною системою України, показавши себе гарантом надійності поставок до Європи через територію України.

Проте наведені заяви були лише завершальним акордами широкого спектру дій на складові енергетичної безпеки України з метою набуття контролю над українською газотранспортною системою. Протягом усіх років незалежного розвитку пострадянських країн Росія відкрито або приховано використовує енергоресурси як фактор впливу на українську економіку та політику. Подібні дії Кремля стали можливими внаслідок критично високої енергетичної залежності України від Росії, адже від північно-східного сусіда Україна отримує 73% газу, 80% нафти, увесь обсяг постачання та утилізації ядерного палива. Крім того, російські нафтові компанії контролюють понад 81% переробки України і близько 80% внутрішнього ринку паливно-мастильних матеріалів. Для протидії російському впливу українська держава має лише один важіль – газотранспортну систему, яка забезпечує 78% транзиту російського газу до країн Європи і Туреччини. Проте цей важіль є одночасно й причиною систематичних газових конфліктів, оскільки Росія в руслі своїх політичних і комерційних інтересів прагне встановити контроль над цим останнім незалежним елементом української енергетичної безпеки [3, р.210.].

Україна отримала від СРСР у спадок енергетично залежну країну. Перекіс у структурі споживання Україною первинних видів енергії не має аналогів у світі. Частка природного газу становить 43 % – майже вдвічі більше, ніж у країнах Євросоюзу [4, с.5]. Таку високу частку використання газу можуть собі дозволити тільки Росія та

Нідерланди, де видобуток газу становить відповідно 636 і 74 млрд. куб. м на рік і більшість з них експортується. Однак такого не може собі дозволити Україна, яка забезпечує свої потреби газом вітчизняного видобутку ледь на 27%, а решту імпортує. І це в умовах наявності запасів вугілля на 400 років наперед, які не знаходять належного використання [5, с.112].

Якщо повернутися до хронології подій, то в травні 2005 р. представники російського „Газпрому” звинуватили Україну в крадіжках газу, а вже у вересні запропонували викупити „порожні” газосховища під приводом того, що „вони все одно простояють”. Наступним кроком стала відмова постачати Україні природний газ в оплату за надані послуги з транзиту за ціною \$50 за 1 тис. куб. м. Таку ціну за газ в оплату за надані Росії транзитні послуги було встановлено з урахуванням принципів і вимог міжурядових угод. Слід зазначити, що вона була визначена міжурядовими протоколами у 2002-2005 рр. Крім того, згідно з умовами довгострокового контракту, російський газ за такою ціною мав надходити в Україну до 2009 р. згідно з Доповненням №4 до Контракту між „Нафтогазом України” і „Газпромом” про обсяги й умови транзиту російського газу через Україну в 2003-2013 рр. від 21 червня 2002 р. Натомість ультимативно було запропоновано нову ціну за 1 тис. куб. м у розмірі \$160, а згодом і 230. До того ж голова правління „Газпрому” О. Міллер одразу проголосив, що Росія як плату за газ за новою ціною замість фінансових коштів готова отримати право власності на газотранспортну систему України. Вочевидь, саме це й було головною метою російського керівництва.

Представники України у переговорах з російською стороною намагалися зберегти наявні домовленості. Проте, попри чинні угоди, 1 і 2 січня 2006 р. поставки російського природного газу до газопроводів України було зменшено на 120 млн. куб. м на добу, тобто на чверть. З восьми основних газопроводів, якими подавався газ до України (транзит до європейських країн і Туреччини, газ для України в оплату за транзитні послуги), за трьома напрямками подачу його було зменшено. Зокрема, через газовимірювальну станцію Суджа постачання було зменшено з 45,8 млн. куб. м до 11 млн. на добу через станцію Сохранівка – з 45,7 млн куб. м до 6 млн. на добу, через станцію Балтики – із 51,3 млн. куб. м на

добу до нуля. Це могло завдати потужного удару по забезпеченню газом Харківської, Луганської, Донецької та Дніпропетровської областей, де зосереджено найбільш енергоємні підприємства важкої промисловості (хімічні, металургійні) та значна частина населення країни.

Ще одним кризоутворювальним чинником стало зосередження основних запасів газу в українських підземних сховищах (80%) на заході країни. Переорієнтувати роботу магістральних газопроводів із традиційного напрямку зі сходу на захід на зворотний напрям було технічно складно. Вочевидь, що чинник часу при скороченні постачання був прив'язаний до очікування парламентських виборів в Україні, коли енергетична криза у східних областях мала б неабиякий вплив на їх результат. До речі, якби не масована інформаційна кампанія в засобах масової інформації, то ніхто в Україні і не помітив би, що склалася критична ситуація. Це вказує на те, що ці дії готувалися в російському ВАТ „Газпром” заздалегідь і розгорталася за пунктами визначеного плану. Одним із цих пунктів було формування міжнародної думки стосовно України як ненадійного партнера у транспортуванні природного газу до країн Європи, незважаючи на те, що протягом десятиліть Україна ніколи не допускала зриву поставок природного газу до Європи через свою територію. Показово, що одночасно з цими звинуваченнями Росія наголошувала на необхідності будівництва газопроводів, альтернативних українській системі (Північноєвропейський газопровід у Балтійському морі, друга нитка „Блакитного потоку” в Чорному морі та розширення газотранспортної системи в Білорусі, яка тепер належить „Газпрому”). До того ж звинувачення у крадіжках газу не підкріплювалися конкретними фактами.

Наприклад, ще на початку травня 2005 р. було розпочато пропагандистську кампанію стосовно „крадіжки” 7,8 млрд. куб. м російського газу з підземних газосховищ України, хоча це абсолютно не відповідало дійсності. Вже 10 червня 2005 р. „Газпрому” були надані документи, в яких містилися дані про обсяги газу, що зберігалися в Україні. Фахівці „Газпрому” перебували з перевіркою на самих сховищах, і також жодних проблем не виникло. Під час переговорів 14 червня 2005 р. заступник голови правління „Газпрому” Рязанов підписав акт звірки про наявність у підземних сховищах України газу ВАТ

„Газпром” за договором №3 ГУ – 2000 від 17 квітня 2000 р.

Однак російське керівництво вочевидь відчувало потребу в дискредитації України як газового транзитера перед європейськими споживачами. І вже в липні 2005 р. президент Росії В. Путін у черговий раз зробив заяву, що Україна „тырит газ”, наводячи як приклад той самий штучно спровокований скандал із „крадіжкою” російського газу з підземних сховищ України [6]. І це через кілька тижнів після того, як „Газпром” не лише в офіційних документах зняв усі питання, а й ухвалив рішення про продаж цього газу компанії „РосУкрЕнерго”.

Російська сторона добре розуміла, що для створення штучної енергетичної кризи в Україні, окрім припинення російських поставок, необхідно відсікти поставки газу з Туркменістану. Сама можливість постачання газу в Україну з Туркменістану прямо залежить від можливості його транзиту через території Узбекистану, Казахстану і Росії. Наприкінці 2005 р. російський „Газпром” одержав контроль над обсягами транзиту через газотранспортні системи Узбекистану і Казахстану. Отже, можливість транспортувати до України закуплений у Туркменістану природний газ тепер напряму залежав від політичної волі Росії. Вразливим місцем газотранспортної системи Середня Азія – Центр є її недостатня пропускна спроможність – лише 42-44 млрд. куб. м на рік. НАК „Нафтогаз України” на 2006 рік уклав з Туркменістаном угоду про поставку в Україну 41 млрд. куб. м туркменського природного газу за ціною \$50 за 1000 куб. м у першому і \$60 у другому півріччі 2006 р. Після цього Росія уклала з Туркменістаном угоду про постачання 30 млрд. куб. м у 2006 р. до Росії за ціною \$65 за 1 тис. куб. м. Тож, ураховуючи російський монопольний контроль над газотранспортними магістралями, Україна була позбавлена можливості отримувати туркменський газ для себе. Адже такі політичні союзники Росії, як Узбекистан, у процесу транспортування природного газу, по суті, виступають як місцеві відділення російського „Газпрому”. Тому навіть за наявності угоди про закупівлю газу в Туркменістані Україна, на жаль, не має жодної можливості доставити його до свого кордону без згоди на це з боку Росії.

Власне кажучи, Росія мала б надати гаку згоду, оскільки в міжурядовій угоді від 4 жовтня 2001 р. „Про додаткові заходи

щодо забезпечення транзиту російського природного газу по території України” чітко зафіксовано: „Російська Сторона гарантує транзит середньоазійського природного газу для газопостачання споживачів України, здійснюваний на контрактній основі між суб'єктами господарювання, по території Російської Федерації в обсягах, що визначаються на основі щорічних Міжурядових протоколів на відповідний рік на умовах, аналогічних умовам транзиту Українською Стороною російського природного газу до Західної Європи” (ст. 2) [7]. Україна свої зобов'язання виконує, російський газ до Європи йде. А де ж український газ із Туркменістану? Крім того, Росія так і не ратифікувала договір до Енергетичної хартії, бо це передбачало б право безперешкодного транзиту будь-якого іноземного газу через російську газотранспортну систему. Транзитна монополія РФ на шляху із Середньої Азії до Європи дає змогу Росії не лише диктувати умови транспортування газу (а це прямо впливає на кінцеву ціну газу), а й висувати політичні вимоги за право користування газотранспортною системою.

Фактом є те, що при постачанні туркменського газу Україна може вистояти проти цінового диктату „Газпрому” та його зазіхань на власність газотранспортної системи України. Саме тому поставки газу з Туркменістану до України були фактично зірвані „Газпромом”. Голова правління російської енергетичної монополії О. Міллер кілька разів їздив до Ашгабада для переговорів з президентом Туркменістану С.Ніязовим. Зрештою ці візити досягли своєї мети. Наведемо офіційну телеграму заступника голови правління „Газпрому” Є.Ананенкова від 3 січня 2006 р.: „У зв'язку з укладенням контракту між ТОВ „Газекспорт” і ДК „Туркменнафтогаз” 29 грудня 2005 р. на закупівлю туркменського газу, з 1 січня 2006 р. газ туркменського походження не постачається для споживачів України” [2].

Інакше кажучи, російська сторона довела до відома Києва, що перекупила в Туркменістану закуплений Україною раніше газ і чекає готовності України погодитися на російські умови поставок газу. Крім того, Москва одночасно давала зрозуміти Україні, що у разі, коли Україна захоче звернутися до суду в Стокгольмі з приводу порушення „Газпромом” своїх зобов'язань за Доповненням №4 до

„Контракту про обсяги й умови транзиту російського газу через Україну в 2003-2013 рр.” від 21 червня 2002 р., то транзит закупленого Україною газу з Туркменістану до українського кордону буде заблоковано. Але ж у домовленостях із Росією, дію яких можна було б відновити у Стокгольмському суді, йшлося про постачання до України за ціною \$50 за тис. куб. м лише 25 млрд. куб. м російського природного газу, тоді як із Туркменістану Україна мала отримати 41 млрд. куб. м. Без цих обсягів газовий баланс України був би порушений, що призвело б до енергетичної кризи в країні.

Звісно, що вищеназвані дії „Газпрому” можна інтерпретувати саме в такому ключі. Їх можливим наслідком могло бути те, що Україна швидше прийме російські пропозиції стосовно передачі права власності на газотранспортну систему та підземні сховища газу, на що українська держава не давала згоди протягом усіх 15 років незалежності. Проте болюча енергетична криза посеред сіневих морозів могла примусити Україну поступитися своїм суверенітетом. Саме тому українські урядовці й порушили питання про необхідність звернутися до держав-гарантів, що підписали Меморандум про гарантії безпеки України у зв’язку з її приєднанням до „Договору про нерозповсюдження ядерної зброї”. Пункт 3 цього документа забороняв державам-гарантам, серед яких була і Росія, вдаватися до економічного тиску, щоб підпорядкувати своїм інтересам суверенні права України [8]. На жаль, цим правом Україна не скористалася.

Упевненість російського керівництва у власній можливості досягнути бажаних політичних результатів базувалася на тій винятковій ролі, яку природний газ відіграє в економічному житті України. Його частка у структурі споживання первинних енергоносіїв надзвичайно висока – 41-45%. Це майже вдвічі більше, ніж у Європі чи у світі. 2005 р. Україна спожила 76,64 млрд. куб. м природного газу, що значно більше, ніж у багатьох європейських країнах. Для порівняння: Франція за той самий період спожила 48 млрд. куб. м, Іспанія – близько 30, а Польща – лише 13 млрд. [9, р.22]. І це попри те, що кожна з цих країн має близьку до України кількість населення і значно вищі обсяги промислового виробництва. Однак в Україні промисловість надзвичайно енерговитратна. Споживання природного газу на одиницю ВВП у нас у три і більше разів вище, ніж у Західній Європі. Тому

власного видобутку природного газу, котрий становить 20 млрд. куб. м, Україні не вистачає. В газовому балансі держави близько 70% становить імпорт, який надходить із території Росії, незалежно від країни свого походження. Достатньо сказати, що через територію України до Європи транспортується близько 120 млрд. куб. м російського природного газу, тоді як до однієї лише України – 58-60 млрд. Третє місце у світі за обсягами імпорту газу і шосте за обсягами споживання – це Україна. І саме ця слабкість України робить її позицію у відносинах з Росією вразливою [9, р.37]. Цей чинник буде використовувати доти, доки Україна не зменшить споживання газу до розумних меж.

У цій ситуації Україна фактично не мала можливості опиратися російським пропозиціям стосовно нових умов поставок газу в оплату наданих Україною транзитних послуг, що запропонували представники ВАТ „Газпром” 3 січня 2006 р. Зокрема пропонували Україні погодитися на ціну \$230 за тис. куб. м, або на постачання природного газу через посередника – „РосУкрЕнерго”. Цей посередник гарантував, що Україна може отримати куплений нею в Туркменістані, Узбекистані, Казахстані природний газ, хоча реально транспортувати його буде „Газпром”. Крім того, НАК „Нафтогаз України” повинен був створити з росіянами нову фірму „УкрГазЕнерго”, яка продаватиме природний газ на внутрішньому українському ринку, у такий спосіб росіяни отримували доступ до прибутків від торгівлі газом в Україні без будь-яких соціальних зобов’язань, які має „Нафтогаз України”.

У 2005-2006 рр. українсько-російські відносини вступили у нову фазу, коли „енергетичний тиск” з російської сторони набув характеру домінуючого чинника міждержавних відносин, став зручним інструментом впливу на український політичний процес і зовнішню політику держави. Цьому сприяла низка системних факторів, таких як структура та розташування елементів колишньої радянської газотранспортної системи, успадкована надмірна енерговитратність української економіки, світове зростання цін на вуглеводні. Можна стверджувати, що „енергетичний тиск” був багатоплановим і далеко не раптовим. Формування пріоритетів розвитку енергетики Росії та напрямів розширення контролю над елементами світової енергетичної транспортної інфраструктури (зокрема

масштабних інвестиційних проєктів щодо нових „потоків” у Європу) зумовили місце газотранспортної системи України як бажаного об’єкта контролю. Врешті це зумовило низку інформаційних кампаній щодо дискредитації України як „ненадійного транзитера”, послаблення її міжнародної репутації як комерційного партнера та через це послаблення її позиції у діалозі з Москвою. Ініціювання енергетичної кризи саме у зимовий період та під час передвиборчої кампанії дозволяло набути потужних важелів впливу на внутрішньо-політичний процес. І хоча у 2005-2006 рр. російська сторона не досягла усіх бажаних результатів, але перебіг т.зв. „газової війни” виявив ті слабкі елементи в системі енергетичної безпеки України, які зберігають свою актуальність і сьогодні як загрози не лише економічного, але й політичного характеру.

ЛІТЕРАТУРА

1. Симонов К. Энергетическая сверхдержава / К. Симонов. – М. : Изд-во Алгоритм, 2006. – 272 с.
2. Діак І. Газова війна: що відбулося? [Електронний ресурс] / І. Діак. – Режим доступу: <http://gasunion.org.ua/gazova-vijna-shho-vidbulosya.htm>
3. Ukraine: Energy Policy Review [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://www.iea.org/publications/freepublications/publication/UK_Summaryplus.pdf
4. Енергетична стратегія України на період до 2030 р. (схвалена розпорядженням КМУ від 15.03.2006 № 145-р.). – К., 2006.
5. Діак І. Газова промисловість і енергетична безпека України / І. Діак. – К. : Вид-во Світ Успіху, 2009. – 456 с.
6. Путин: Украина тырит у нас газ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://frazua/news/09.07.05/4391.html>
7. Угода між Кабінетом Міністрів України і Урядом Російської Федерації про додаткові заходи щодо забезпечення транзиту російського природного газу по території України N 2797-III (2797-14) від 15.11.2001 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/643_221
8. Меморандум про гарантії безпеки у зв’язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї 05.12.1994 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/998_158\(14.05.2013\)](http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/998_158(14.05.2013))
9. Pirani S. Ukraine's Gas Sector [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.oxfordenergy.org/wpcms/wp-content/uploads/2011/05/NG_42.pdf
10. Євтушевський В. Фактори формування енергетичної безпеки України / В. Євтушевський // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка. – Вип. 107-108. – К.: ВПЦ „Київський університет”, 2009. – С. 15-17.

УДК 316.32:327.7

Корнієвський О. А.

Національний інститут стратегічних досліджень

ГРОМАДСЬКІ РУХИ ЄВРОПИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Проаналізовано найхарактерніші тенденції самоорганізації європейського соціуму у спосіб поширення нових соціальних рухів і протестних об’єднань громадян. Чільне місце відведено аналізу суперечливої позиції європейських профспілок у відстоюванні трудових, соціально-економічних прав та інтересів працівників. Доведено, що вирішення завдань, пов’язаних із соціально-економічними наслідками світової фінансово-економічної кризи, вимагає нових форм громадської соціально значущої самоорганізації в умовах становлення глобального мережевого громадянського суспільства.

Ключові слова: нові соціальні рухи, протестні об’єднання громадян, глобалізація, світова фінансово-економічна криза, глобальне громадянське суспільство.